

Sławomir Wadyl

WYNIKI BADAŃ SONDAŻOWYCH NA GRODZISKU PALISTKA W JEDZBARKU, POW. OLSZTYN¹

Słowa kluczowe: grodzisko, późne średniowiecze, biskupi warmińscy

Schlüsselwörter: Burgberg, Spätmittelalter, Bischöfe Ermlands

Keywords: hillfort, Late Medieval Period, Bishops of Warmia of the Diocese of Warmia

Badania wykopaliskowe grodziska w Jedzbarku (powiat Olsztyn, stan. 1) były elementem projektu dotyczącego wczesnośredniowiecznych dziejów dawnych ziem pruskich realizowanego w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Obiekt nazywany *Palistka*², *Palistkaberg*³, *Palacek* czy *Kirchowek*⁴ przez Johanna Michaela Guisego został określony jako „eine der schönsten Burgen”⁵.

W dokumentacji AZP⁶ oraz w pracach badaczy wschodniopruskich figuruje jako grodzisko wczesnośredniowieczne, tymczasem w literaturze naukowej wskazuje się raczej późnośredniowieczną metrykę założenia⁷. W XIV-wiecznych źródłach pojawiają się wzmianki dotyczące zamku biskupów warmińskich, który istniał już w 1364 r., w czasie lokacji wsi⁸. Istnieją jednak przypuszczenia, że w miejscu tym w okresie wcześniejszym znajdowało się pruskie grodzisko plemienne, co miały potwierdzać przede wszystkim znaleziska fragmentów ceramiki wczesnośredniowiecznej⁹. Głównym celem podjętych latem 2016 r. badań sondażowych była weryfikacja chronologii obiektu¹⁰.

Palistka zlokalizowane jest w Jedzbarku, w południowo-wschodniej części wsi (Ryc. 1). Grodzisko usytuowane jest na osi NE-SW i ma wymiary 85×22 m. Znajduje się w wyraźnym obniżeniu terenu i jest wypiętrzone względem otocze-

¹ Artykuł powstał w związku z realizacją projektu *Ziemie pruskie we wczesnym średniowieczu. Kształtowanie się nowej struktury osadniczo-terytorialnej i społecznej w świetle źródeł archeologicznych*. Badania zostały sfinansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych w ramach finansowania stażu po uzyskaniu stopnia naukowego doktora na podstawie decyzji numer DEC-2015/16/S/HS3/00533.

² H. Crome, *Karte und Verzeichnis der vor- und frühgeschichtlichen Wehranlagen in Ostpreussen, Altpreussen*, Jhg. 2, Juni 1937, H. 3, s. 117; Messtischblatt 901: Gr. Purden.

o około 8 m. Grodzisko nie posiada wałów, można wyróżnić trzy jego główne elementy: najwyżej wyniesione okrągłe wypiętrzenie o średnicy około 10 m w części SW, owalne wyniesienie o wymiarach 35×30 m, usytuowane w części NE oraz wyraźne obniżenie znajdujące się pomiędzy nimi (Ryc. 2, 4).

Prace w terenie rozpoczęto od wytyczenia magistrali badawczej na linii NE-SW. W trakcie prac wyeksplorowano jeden wykop, który założono na lekkim stoku wywyższenia znajdującego się w południowo-zachodniej części obiektu w najwyższym wypiętrzeniu grodziska. Wykop miał wymiary 5×2 m. Zarejestrowano w nim nawarstwienia kulturowe sięgające od 0,4 m w NE części wykopu do 1,5 m w SW części (Ryc. 5). Na głębokości około 0,6 m od stropu wykopu, w jego części SW, zadokumentowano wykop o regularnym, prostokątnym zarysie – odsłonięto go jedynie częściowo (jego wymiary na tym poziomie wynosiły 3,4×1,1 m). W obrębie wkopu zarejestrowano dość złożony układ stratygraficzny. Wkop miał niejednorodne wypełnisko, w zasadzie miał trzy części wypełniska o pionowych granicach (Ryc. 5). Wydaje się, że w miejscu tym trzykrotnie w niewielkich odstępach czasowych wykonywano prace ziemne (warstwa 3 – najstarsza część, warstwy 4–7 – młodsze, warstwy 8–9 najmłodsze nawarstwienia). W wypełnisku części środkowej wkopu w warstwie 5 znaleziono 11 fragmentów ceramiki tzw. stalowoszarej, która pozwala datować dość szeroko wypełnisko wkopu na okres późnego średniowiecza. Być może część wypełniska z narożnika SW wykopu jest nowożytno-współczesna, na co może wskazywać bardzo zbliżony charakter warstwy 8 oraz warstwy 1 (humusu).

W pozostałej części wykopu, poniżej, zadokumentowano nieznacznej miąższości nawarstwienia o trudnym do określenia charakterze. Występowały w nich pojedyncze węgle drzewne. Nie pozyskano jednak żadnych materiałów źródłowych.

Równolegle z pracami wykopaliskowymi prowadzono badania powierzchniowe z wykorzystaniem detektora metali. Wynik tych działań jest rozczarowujący – nie natrafiono bowiem na jakiegokolwiek zabytki archeologiczne, w przypowierzchniowej warstwie zalegała bardzo duża liczba współczesnych przedmiotów żelaznych, a także łusek i odłamków¹¹.

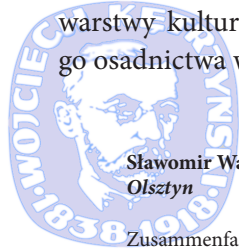
Podsumowując należy stwierdzić, że poza wkopem o metryce późnośredniowiecznej, niszczonym częściowo przez młodszy (nowożytno-współczesny) wkop, nie natrafiono na żadne nawarstwienia o charakterze demolacyjnym,

³ H. Crome, *Verzeichnis der vor- und frühgeschichtlichen ostpreussischen Wehranlagen in Kreise Allenstein, Prussia*, 1931, Bd. 29, ss. 7-8.

⁴ E. Hollack, *Erläuterungen zur vorgeschichtlichen Übersichtskarte von Ostpreussen*, Glogau-Berlin 1908, s. 59.

⁵ A. Boetticher, *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreussen*, H. 4, *Das Ermland*, Königsberg 1894, s. 257.

ani też akumulacyjnym. Poza fragmentami ceramiki z warstwy 5 nie pozyskano żadnych innych materiałów, w związku z czym datowanie na tej podstawie nie może być precyzyjne. Można przyjąć chronologię mieszczącą się w ramach XIV–XV w. Z dokumentu lokacyjnego wiemy, że obiekt był związany z biskupstwem warmińskim i istniał już w 1364 r. Należy tym samym wykluczyć wcześnieśredniowieczną metrykę stanowiska. Trudno jednak rozstrzygać ostatecznie o charakterze tego założenia. Być może w wypiętronym miejscu, w którym wytyczono wykop, znajdował się rodzaj wieży? Celem ostatecznego rozwikłania charakteru stanowiska powinno się przebadac drugą, większą wyniesioną partię grodziska. Należy jednak podkreślić, że wyniki dotychczasowych działań raczej wskazują, że nie były to trwałe, ceglane zabudowania. Być może należy liczyć się z formą dworku, może drewnianego i wykorzystywanego okresowo. Przypuszczalnie sama nazwa *Palistka* wywodzi się od umocnień w formie palisady. Brak warstwy kulturowej na stanowisku wyklucza możliwość trwałego, intensywnego osadnictwa w tym miejscu.

Sławomir Wadył, *Die Forschungsergebnisse auf der Burgberg Palistka in Jedzbark (Hirschberg), Kreis Olsztyn*

Zusammenfassung

Der Burgberg in Jedzbark (Hirschberg), genannt Palistka, liegt im südöstlichen Teil des Dorfes. Obwohl diese Ausgrabungsstätte schon in den Quellen aus dem 14. Jh. als castrum Hirsberg bekannt war, glaubte man, dass die Burg von ermländischen Bischöfen eine viel ältere Geschichte hat, die in die Zeiten der preußischen Stämme hinreicht. Die im Jahr 2016 begonnenen Forschungen hatten die Verifizierung der Chronologie der Ausgrabungsstätte zum Ziel. Infolge der Untersuchungen wurde eine Ausschachtung in Ausmaß 5x2 im südwestlichen Teil der Burgberg erforscht. Außer der Ausschachtung aus dem Spätmittelalter wurden keine Aufschichtungen aus dieser Zeit gefunden. Es wurden außerdem keine älteren Strukturen aufgedeckt, deswegen kann man das Bestehen der Burg im Frühmittelalter ausschließen. Die Arbeitsergebnisse bestätigen das Bestehen der Burg aus dem 14.-15. Jahrhundert und lassen sie mit der Burg der Bischöfe Ermlands, castrum Hirsberg, identifizieren.

Übersetzt von Alina Kuzborska

⁶ Karta Ewidencji Stanowiska Archeologicznego, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Olsztynie.

⁷ Ibidem; R. Klimek, *Zaginione zamki i strażnice poświadczane w źródłach z pierwszej połowy XIV wieku z obszaru Warmii biskupiej oraz propozycje ustalenia ich lokalizacji*, w: *Grodziska Warmii i Mazur. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*, red. Z. Kobyliński, Archaeologica Hereditas, 1, Warszawa-Zielona Góra 2013, s. 206.

⁸ *Codex diplomaticus Warmiensis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands*, hrsg. von C.P. Woelky, J.M. Saage, Bd. 2, nr 357 (*Castrum Hirsberg*), 358 (*Castrum Hirtzberg*; *Castrum Hirsberg*), 361 (*Schlösses Hirsberg*).

⁹ Archiwum Działu Archeologii Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie,teczka Jedzbark.

¹⁰ Pracami kierował autor wspierany przez mgra Kacpra Martykę z Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. W badaniach uczestniczyły również mgr mgr Sylwia Borowicz, Anna Kubicka oraz grupa studentów z Uniwersytetu Warszawskiego.

¹¹ W styczniu 1945 r. przez Jedzbark kilkakrotnie przechodził front działań wojennych. Przypuszczalnie na grodzisku usytuowano stanowisko ogniowe co tłumaczyłoby tak dużą liczbę łusek i odłamków.

Sławomir Wadyl, *The results of sondage excavations at the stronghold of Palistka in Jedzbark, Olsztyn County*

Summary

The stronghold in Jedzbark named Palistka is located in the south-eastern part of the village. Although the site was known in fourteenth-century sources as *Castrum Hirsberg* - the castle of the Warmian bishops was thought to be older, reaching the period of tribal Prussia. The main objective of the survey conducted in 2016 was to verify the chronology of the site. During the investigation, one trench measuring 5x2 was located in the south-western part of the fortification. Outside the late medieval trench, no other stratigraphy was found from this period. No older structures were uncovered, so the existence of a castle during the early Middle Ages can be ruled out. The results of the work confirmed the 14th and 15th century date of the site and enable it to be identified as the *Castrum Hirsberg* of the Warmian bishops.

Translated by *Aleksander Pluskowski*

dr Sławomir Wadyl
Instytut Archeologii
Uniwersytet Warszawski
slawomirwadyl@wp.pl

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Działu Archeologii Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, teczka Jedzbark.

Karta Ewidencji Stanowiska Archeologicznego, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Olsztynie, Jedzbark.

Museum für Vor- und Frühgeschichte Preussischer Kulturbesitz Berlin, Sygn. PK/MVF, PM-A 1590_1

Źródła drukowane

Codex diplomaticus Warmiensis

1864. *Codex diplomaticus Warmiensis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands*, hrsg. von C.P. Woelky, J.M. Saage, Bd. 2, Mainz.

Messtischblatt 25:000 901: Gr. Purden

Opracowania

Boetticher A.

1894. *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreussen*, H. 4, *Das Ermland*, Königsberg.

Crome H.

1931. *Verzeichnis der vor- und frühgeschichtlichen ostpreußischen Wehranlagen in Kreise Allenstein, Prussia*, Bd. 29, ss. 7–8.

1937. *Karte und Verzeichnis der vor- und frühgeschichtlichen Wehranlagen in Ostpreussen, Altpreussen*, Jhg. 2, Juni 1937, H. 3, ss. 97–125.

Hollack E.

1908. *Erläuterungen zur vorgeschichtlichen Übersichtskarte von Ostpreussen*, Glogau–Berlin.

Klimek R.

2013. *Zaginione zamki i strażnice poświadczone w źródłach z pierwszej połowy XIV wieku z obszaru Warmii biskupiej oraz propozycje ustalenia ich lokalizacji*, w: *Grodziska Warmii*

i Mazur. Stan wiedzy i perspektywy badawcze, red. Z. Kobyliński, *Archaeologica Hereditas*, 1, Warszawa–Zielona Góra, ss. 205–224.

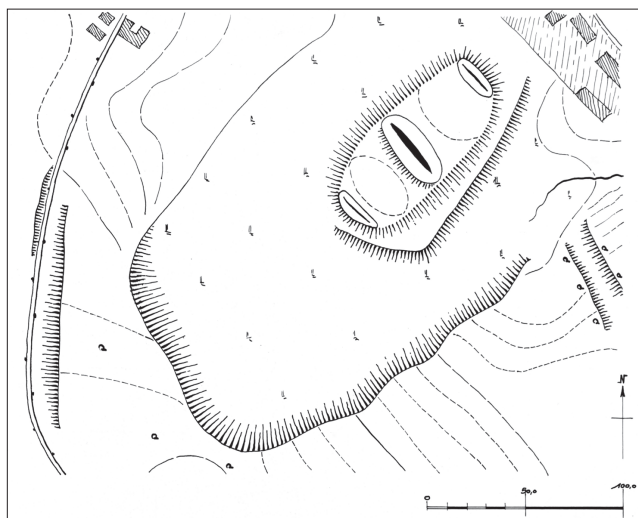

Ryc. 1. Jedzbark, gm. Barczewo, stan. 1. Lokalizacja stanowiska na mapie topograficznej Messtischblatt 901: Gr. Purden

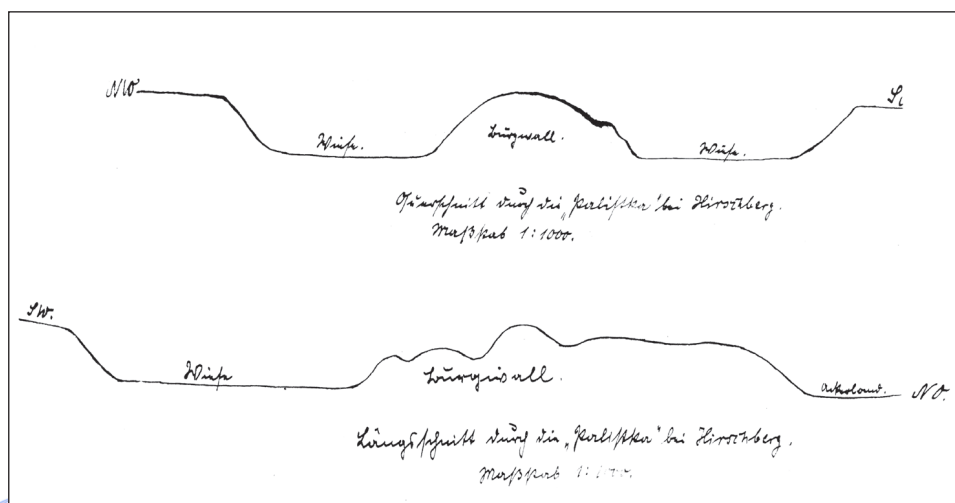

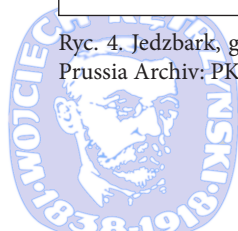
Ryc. 2. Jedzbark, gm. Barczewo, stan. 1. Szkic Palistki w Archiwum Działu Archeologii Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, teczka Jedzbark

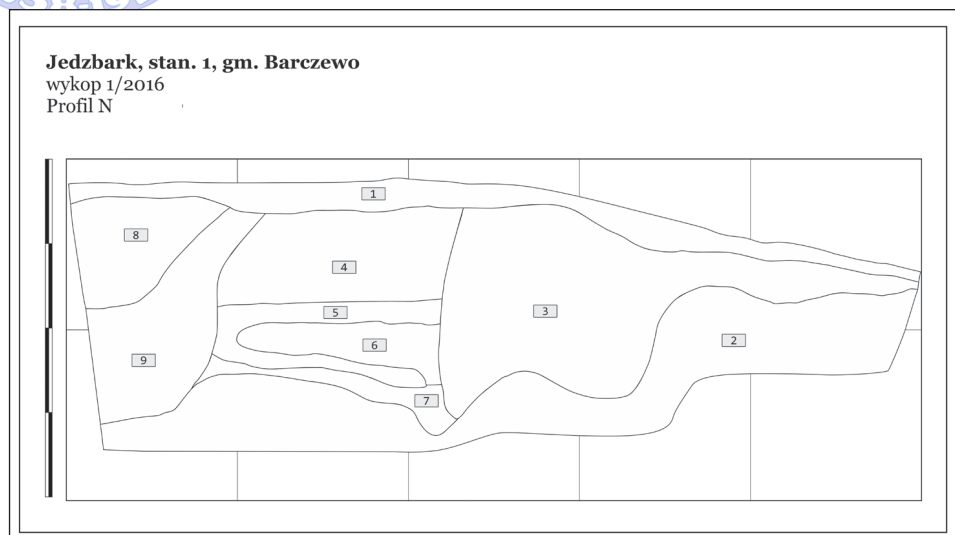
Ryc. 3. Jedzbark, gm. Barczewo, stan. 1. Plan sytuacyjny grodziska w zbiorach Museum für Vor- und Frühgeschichte w Berlinie (tzw. Prussia Archiv): PK/MVF, PM-A 1590_1

Ryc. 4. Jedzbark, gm. Barczewo, stan. 1. Przekroje grodziska wg archiwalnej dokumentacji w tzw. Prussia Archiv: PK/MVF, PM-A 1590_1

INSTYTUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

Ryc. 5. Jedzbark, gm. Barczewo, stan. 1. Profil N wykopu. Legenda: 1 – humus; 2 – ciemnoszaropomarańczowa glina (calec); 3 – jasnożółty gliniasty piasek; 4 – jasnobrunatnoszary piasek z drobnymi węglami drzewnymi; 5 – szarobrunatny piasek gliniasty; 6 – jasnoszary drobno- i średnioziarnisty piasek przemieszany z jasnożółtym piaskiem; 7 – ciemnoszarobrunatny piasek gliniasty; 8 – ciemnoszarobrunatnociemnoszary piasek gliniasty; 9 – ciemnobrunatny piasek gliniasty.
Rys. A. Kubicka